

6. FERSKE ENGE

De ferske enge er relativt fugtige lavbundsarealer med en lysåben og lavtvoksende vegetation af græsser og urter skabt ved græsning og/eller høslæt.

Oprindelse og anvendelse

De ferske enge er oprindeligt udviklet fra kær gennem græsning og høslæt. Kær er naturligt dannede fugtige områder med højtstående grundvand og findes typisk langs åløb og søbredder, i terrænlavninger, samt hvor grundvandet siver frem f.eks. på skrånninger eller ved foden af disse (væld).

Kærene har de fleste steder oprindeligt båret skov. Det viser bl.a. de mange trærødder, som findes i den underliggende tørv. I jernalderen skete de første permanente skovrydninger blandt andet af ellekrat. Jernleemuliggjorde høslæt, og kærene omdannedes til fugtige høslætsenge. Vidt udbredt blev høslæt og græsning i engene dog nok først i vikingetid eller tidlig middelalder, hvor pollenanalyser viser, at rød-el går stærkt tilbage mange steder.

Græsning og høslæt har været en vigtig driftsform helt op til sidste halvdel af 1900-tallet. Typisk blev høslættet påbegyndt i første halvdel af juli. Når høet var kørt hjem, fik dyrene oftest lov til at afgræsse engene, men der kunne også foretages et efterslæt i sensommeren eller først på efteråret. Engene har således spillet en meget vigtig rolle for produktionen af vinterfoder til kvæget og for produktionen af gødning til højere liggende marker.

De enge, som i dag fortsat drives, kan betegnes som henholdsvis kulturenge og naturenge. Hertil kommer de uudnyttede enge, hvor driften af forskellige årsager er opgivet.

Kulturenge omlægges med kulturgræsser med nogle års mellemrum. De er oftest gødskede og drænedes, og der sprøjtes evt. også mod uønskede planter og dyr som f.eks. brændenælder og stankelbenslarver.

Naturenge har derimod aldrig eller sjældent været omlagte, og de får ikke tilskud af gødning. De kan evt. være afvandede af hensyn til græsning eller høslæt.

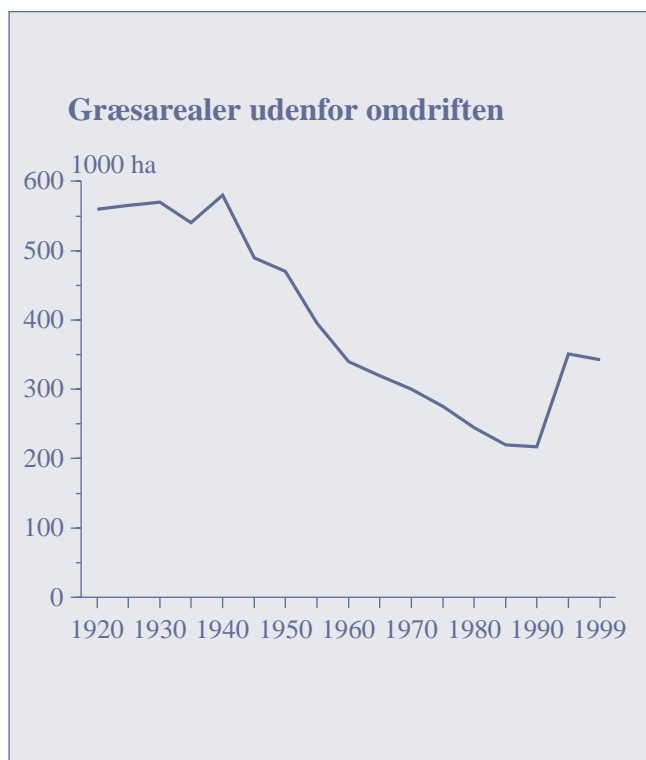
Hvis omlægningen af kulturengene hidtil ikke er sket hyppigere end hver 7.-10. år, er disse enge omfattet af naturbeskyttelsesloven ligesom naturengene og de uudnyttede enge, uanset om de er gødskede og drænedes.

Bevarelse

I takt med udviklingen i landbruget er behovet for engområder til græsning og høslæt mindsket. Mange tusinde hektarer engområder i hele landet er som følge heraf blevet drænet og opdyrket (figur 6.1). Andre arealer er simpelthen opgivet, fordi udnyttelsen ikke længere er rentabel, ofte fordi arealerne er for små, uhensigtsmæssigt arronderede eller vanskeligt tilgængelige.

Med naturbeskyttelseslovens ikrafttræden den 1. juli 1992 er de resterende engarealer i dag beskyttet mod bl.a. afvanding, opdyrkning og forøget gødskning.

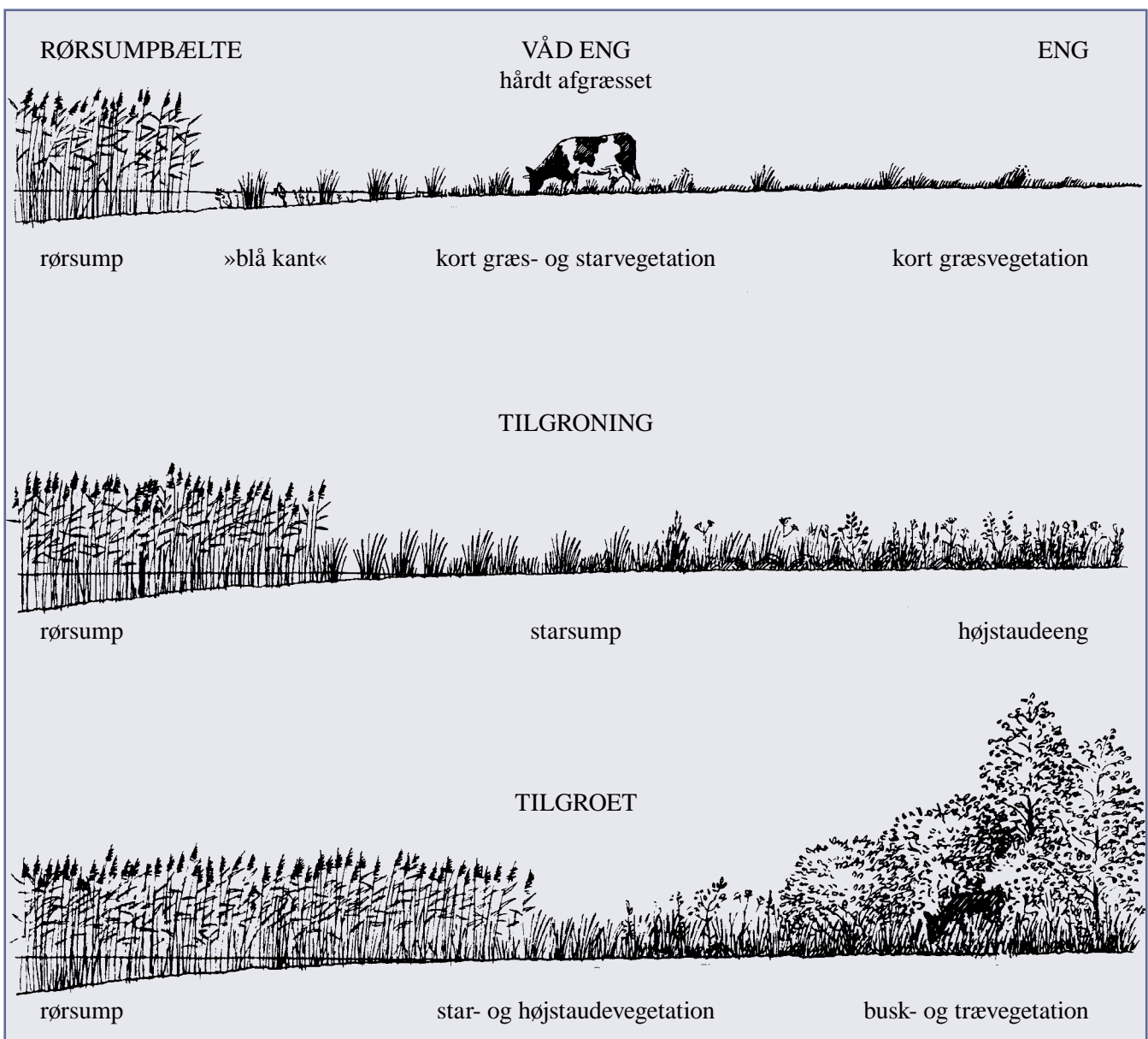
Bevarelsen af engene skulle således i princippet være sikret, men kun i princippet, idet engenes karakteristiske og værdsatte plante- og dyreliv kun kan bevares, såfremt engene fortsat drives med græsning og/eller høslæt.

Figur 6.1. Græsarealer udenfor omdriften (varigt græs, eng, fælle, strandmarker o. lign) i perioden 1920-1990. Opgørelsen dækker hele Danmark.

Kilde: Landbrugsstatistik 1900-1965, 1990, 2000. Danmarks Statistik.

En ophørende eller aftagende udnyttelse af engene til græsning eller høslæt vil på relativt få år medføre, at et tidligere artsrigt plantesamfund afløses af et mere artsfattigt tilgroningssamfund. Græsnings- og slåningsfølsomme arter som f.eks. stor nælde, lådden dueurt, tagrør og alm. mjødukt, som ofte har været tilstede som spredte, lavtvoksende individer, får pludselig mulighed for at vokse op og brede sig, ligesom buske og træer kan etablere sig. I dette samfund af høje urter skygges de fleste af engens planter væk. Til sidst dominerer træer og buske i en sådan grad, at engen kan blive til et fugtigt skovområde (figur 6.2).

Figur 6.2. Drift med græsning eller høslæt har stor betydning for vegetationens udseende og levedmulighederne for planter og dyr. Hvis driften ophører afløses engvegetationen af høje urter og i sidste ende af skov. (Fra Naturplejebogen, Skov- og Naturstyrelsen, 1993).

Registrering af enge					
Kommune	§3 i alt i Århus Amt (ha)	§3 i % af kom- munens areal	Målsætning		
			A (ha)	B (ha)	C (ha)
Ebeltoft	422	2	113	304	5
Galten	69	0	2	67	0
Gjern	362	3	46	314	2
Grenå	180	1	27	150	3
Hadsten	194	1	17	177	0
Hammel	277	1	41	236	0
Hinnerup	99	2	34	64	1
Hørning	151	2	54	97	0
Langå	376	3	52	318	6
Mariager	479	2	245	234	0
Midtdjurs	425	2	26	397	2
Nørhald	227	1	137	88	2
Nørredjurs	431	2	126	303	2
Odder	399	2	42	347	10
Purhus	722	4	88	634	0
Randers	343	2	4	339	0
Rosenholm	240	2	25	214	1
Rougsø	206	1	14	185	7
Ry	340	2	52	288	0
Rønde	330	3	21	308	1
Samsø	63	1	2	61	0
Silkeborg	597	2	30	567	0
Skanderborg	427	3	42	375	10
Sønderhald	275	2	2	273	0
Them	268	0	33	235	0
Århus	598	1	93	502	3
Ialt	8500	2	1368	7077	55

Figur 6.3. Opgørelse over forekomst af enge i amtets kommuner. Målsætningen af engene er angivet kommunevis. Opgjort 2000.

Samtidig med, at der foregår en tilgroning, sker der en faunaændring. For fuglelivet kan denne ændring bestå i, at vadefuglene forsvinder og erstattes af spurvefugle som f.eks. rør- og gulspurv. Vibe, rødben, dobbeltbekasin og gul vipstjert, som yngler og søger føde på de ferske enge, har alle haft en markant tilbagegang i dette århundrede p.g.a. opdyrkning og/eller tilgroning af de ferske enge.

Ferske enge i Århus Amt

Engene er også i Århus Amt i stærk tilbagegang. I dag udgør de ferske enge kun ca. 2% af det samlede areal i amtet mod ca. 20% omkring år 1900.

De største samlede engområder findes i de store ådale omkring Kastbjerg Å, Skals Å, Nørre Å, Gudenåen, Granslev Å, Gjern Å; derudover findes også store områder omkring Ryomgård Å, Korup Å, Illerup Å, Odder Å og Åkær Å.

Det er karakteristisk, at engområderne i de store ådale er opdelt i mange små englodder, som ofte ligger langt fra gårdene og derfor kan være dyrkningsmæssigt uinteressante.

I figur 6.3 ses en oversigt over målsætninger af ferske enge i amtets kommuner.

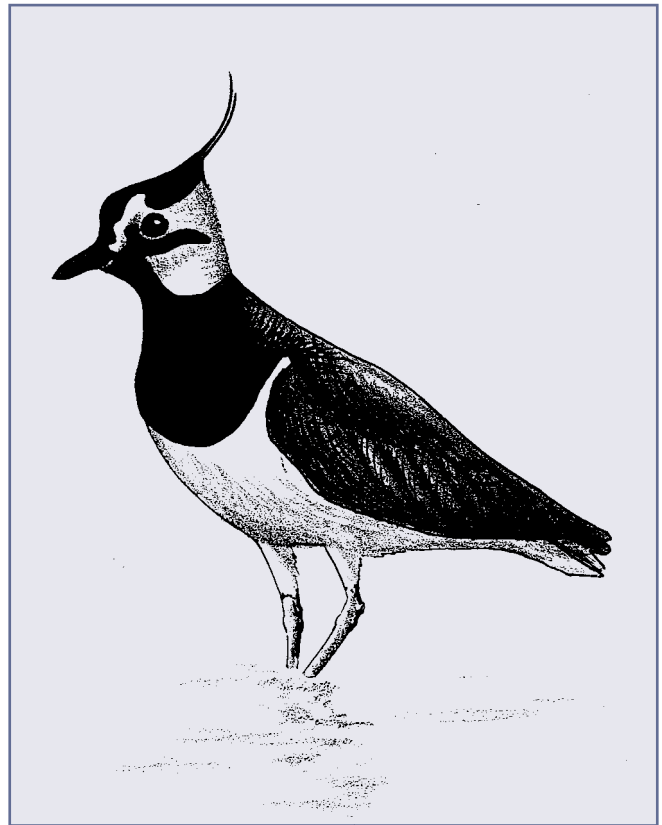
Engenes landskab og natur

De ferske enge er et karakteristisk indslag i det danske landskab og en del af vor kulturhistorie. De grønne enge med græssende kreaturer omkring åen, som slynger sig i åbne, flade ådale eller i dybe smeltevandskløfter, værdsættes højt af mange mennesker, fordi de er med til at skabe et smukt landskab og ofte indeholder et rigt plante- og dyreliv.

Flora

Det mest varierede planteliv findes på enge, som ikke omlægges eller gødskes (naturenge), og som har haft en lang stabil drifthistorie med græsning og/eller høslæt. Herudover er bl.a. fugtighedsforhold og mængden af naturligt forekommende næringsstoffer og specielt kalkindhold afgørende for, hvilke planter der findes på engene.

På naturenge, hvor der forekommer væld, eller hvor grundvandet står højt, findes der et stort antal arter. Her kan forekomme f.eks. hjertegræs, almindelig star,

*Viben har gode muligheder for at yngle på ferske enge.
Illustration: Jens Kirkeby.*

eng-nellikerod, engblomme samt maj-gøgeurt og andre orkidéer. Andre enge (dyndenge), som p.g.a. oversvømmelse er vanddækkede i en længere periode af året, men samtidig har et dybere liggende grundvandsspejl i sommerhalvåret end de før omtalte enge, har en anden og mere artsfattig vegetation. Typiske dyndengsplanter er toradet star, eng-kabbeleje, gåse-potentil, knæbøjet rævehale og lav ranunkel.

Hvis engen omlægges, dominerer de kulturgræsser, der isås efter en omlægning, f.eks. eng-rottehale (timothe), alm. rajgræs og rød svingel, og der findes langt færre arter end i naturengen, idet de naturligt forekommende planter bliver pløjet ned. Efter omlægningen vil indvandringen af de vilde planter ske lidt efter lidt, men mange og især de sjældnere arter som f.eks. engblomme og orkidéer, skal bruge adskillige år til at vinde fodfæste igen.

Mange af de karakteristiske engplanter konkurrerer bedst på en ret næringsfattig bund. Tilførsel af gødning begunstiger arter med kraftig tilvækst, især kulturgræsser som alm. rajgræs, eng-rapgræs og eng-rottehale,

men også vilde græsser som fløjlsgræs og vellugtende gulaks begunstiges. Af urterne vil arter som f.eks. alm. røllike, horse-tidsel, mælkebøtte, alm. syre og græsbladet fladstjerne vinde frem. Derimod kan f.eks. hjerte-græs, engblomme og orkidéer ikke klare sig, hvis engen gødskes.

Fauna

Adskillige danske ynglefugle, blandt andet vibe, rød-ben, dobbeltbekkasin og gul vipstjert, yngler og søger føde på de ferske enge. Også for en lang række trækfugle er engene af stor betydning, idet de forår og efterår udgør gode fødesøgnings- og rasteområder for blandt andet svaner, ænder, gæs, rovfugle og vadefugle.

I et intensivt dyrket landbrugsland udgør engene områder, hvor en række arter har forbedrede muligheder for fødesøgning. En art som vibe har f.eks. større ynglesucces på ferske enge sammenlignet med dyrket land, hvor der på grund af fødemangel oftest ikke kan produceres nok unger til at opretholde en levedygtig bestand.

Engenes mangfoldighed af plantearter giver føde og levesteder til en lang række insekter. Dagsommerfuglene aurora og engblåfugl lever udelukkende i lysåbne moser og enge.

Også for frøer og tudser, som netop lever af insekter og andre smådyr, er engene vigtige fødesøgnings- og levesteder. Snogen kan også træffes på de ferske enge, hvor den fanger frøer og tudser, som udgør en vigtig del af dens føde.

Der er ingen pattedyrart, som er fuldstændig afhængig af engen som levested, men for arter som grævling, ilder, lækat, brud og mosegris er engen et vigtigt fødesøgningssted.

Værdisætning af enge i Århus Amt				
Værdisætning	Naturgrundlag		Naturindhold	
	Kulturpåvirkning	Landskab	Flora	Fauna
A	Ingen omlægning. Ingen gødskning eller pesticidbehandling. Regelmæssig afgræsning eller afslåning. Stabil middelvandstand.	Sammenhængende lokaliteter i åbne overvejende uopdyrkede ådale. Lokaliteter beliggende i relativt dybe ådalskløfter med overdrev på skrænter	Meget artsrig lokalitet evt. med forekomst af sjældne, sårbare eller truede arter.	Meget artsrig lokalitet evt. med forekomst af sjældne, sårbare eller truede arter.
B	Evt. sjælden omlægning. Let gødskning. Begyndende tilgroning med høje urter eller vedplanter.	Lokaliteter beliggende i ådale, hvor relativt mange arealer er opdyrket. Lokaliteter som indgår i spredningskorridorer.	Lokalitet med forekomst af mange karakteristiske og ofte sjældne arter.	Lokalitet med forekomst af mange karakteristiske og ofte sjældne arter.
C	Jævnlig omlægning. Gødskning og pesticidbehandling. Kraftig tilgroning med høje urter eller vedplanter.	Enkelte, isolerede lokaliteter.	Lokalitet med forekomst af mange kulturplanter.	Lokalitet med få karakteristiske arter.

Figur 6.4. Skematisk opstilling af kriterier for værdisætning af ferske enge i Århus Amt.

Værdisætning af ferske enge

Den naturmæssige værdisætning (figur 6.4) baseres i første omgang på graden og stabiliteten af kulturpåvirkning samt på de naturgivne forhold.

Samtidig vil andre forhold omkring flora og fauna indgå ved værdisætningen af engen. Det er således ikke et krav, at engen skal indeholde sjældne, sårbare eller truede arter for at opnå en høj værdisætning; højre side af figur 6.4 skal snarere ses som en beskrivelse af områdets potentiale m.h.t. naturværdi. Værdisætningen sker således under hensyntagen både til mangfoldigheden og sjældenhederne i vores natur og landskab.

Værdisætning A

Den højeste værdi gives enge, som har haft en lang stabil driftsperiode uden omlægning, og som ikke har fået tilført gødning og pesticider. En natureng vil, hvis den græsses eller afslås, ofte opnå den højeste værdi A, idet den kan karakteriseres ved en årelang stabil kulturpåvirkning uden omlæg, gødskning eller sprøjtning. Ved drænedede naturenge vil der ved værdisætningen også indgå en vurdering af drænsystemets tilstand, idet en stabil middelvandstand kan være afgørende for udviklingen af et stabilt og artsrigt plante- og dyreliv på engen.

Den landskabelige beliggenhed har også betydning for værdisætningen. Således kan en lokalitet, som ud fra kulturpåvirkningen eller tilgroningsgraden bedømmes til værdien B, opnå værdien A, hvis den ligger i en landskabelig meget markant ådal eller i en overvejende uopdyrket ådal.

Artsantallet af planter og dyr på enge med værdi A vil ofte være meget stort, og der kan evt. forekomme sjældne, sårbare eller truede arter.

Værdisætning B

Kulturenge, som ikke har været omlagt jævnlige, og som kun gødskes let, falder i denne kategori.

Landskabeligt vil enge i ådale, som hovedsagligt er opdyrkede, ikke blive værdisat højest. Der vil dog indgå en vurdering af lokalitetens betydning som element i spredningskorridor, både i sammenhæng med den øvrige ådal og som forbindelsesled mellem andre naturområder.

Artsrigdommen i kulturenge vil være mindre end i naturenge, men afhængig af intensiteten af kulturpå-

virkingen kan der stadig optræde mange af de karakteristiske engplanter på en kultureng.

Ligesom gødskning og omlægning medfører et fald i mangfoldigheden af planter og dyr, således vil også et ophør af kulturpåvirkningen i form af græsning eller høslæt med efterfølgende tilgroning føre til et fald. Derfor vil naturenge, som er under begyndende tilgroning, generelt ikke kunne få den højeste værdisætning.

Værdisætning C

Kulturenge, som omlægges jævnlige og/eller gødskes og sprøjtes vil få den laveste værdisætning. Vegetationen vil her være domineret af kulturgræsser, og artsantallet af både dyr og planter vil være lavt.

Også enge, hvor der er sket en kraftig tilgroning med høje urter eller vedplanter, vil blive lavt værdisat pga. det ensformige plante- og dyreliv.

Ligeledes vil enge, der ligger som enkelte, isolerede lokaliteter, og som ikke i landskabelig, natur- eller spredningsmæssig henseende vurderes vigtige, få denne værdi.

Målsætning for enge

Målsætningen af de ferske enge, d.v.s. den kulturpåvirkning og naturtilstand, der tilstræbes fremover, tager udgangspunkt i de enkelte engområdets værdisætning.

Enge med værdisætningen A vil også få en A-målsætning, med det formål at opretholde den igangværende kulturpåvirkning og naturtilstand.

B-værdisatte enge vil få enten A- eller B-målsætning. A-målsætningen gives f.eks. til enge, hvor genoptagelsen af græsningen eller ophør af gødskning og omlæg på en uomlagt eller sjældent omlagt eng vurderes at kunne føre til udviklingen af et engområde med stort naturindhold. Det kan f.eks. være enge beliggende i områder med væld. Ligeledes kan A-målsætningen gives til B-værdisatte enge, som anses for vigtige forbindelsesområder mellem A-målsatte områder. B-målsætningen gives til enge, f.eks. dyndenge, som ikke vurderes at kunne opnå tilsvarende stort naturindhold som de A-målsatte.

De lavest værdisatte enge (C-værdi) målsættes C eller B. En B-målsætning vælges, hvor naturgevinsten ved ændret drift vil være særlig stor, eller hvor engen ligger i sammenhæng med andre B-målsatte områder. C-mål-

sætningen gives til isolerede enge, hvor naturindholdet er lavt p.g.a. tilvoksning eller intensiv drift.

Indsats

Den største trussel mod engene er tilgroning som følge af ophørende eller ændret udnyttelse, men også kulturindgreb som omlæg, gødskning og afvanding ændrer engenes karakter i negativ retning.

Det er derfor vigtigt, at engene fortsat udnyttes til græsning eller høslæt, men udnyttelsen skal samtidig helst være ekstensiv eller tilrettelægges, så det naturlige plante- og dyreliv har gode livsbetingelser.

Amtet ønsker at medvirke til at bevare eller genoprette de ferske enges naturindhold. Det kan f.eks. ske gennem udpegning af områder, som med en ekstensiv drift kan opnå økonomisk støtte i form af EU-, statslige eller amtsmidler. I den forbindelse er målsætningerne et vigtigt redskab i prioriteringen af indsatsområderne.

Gennem administration af naturbeskyttelseslovens bestemmelser kan amtet også være medvirkende til, at målsætningerne for de ferske enge opfyldes. I det følgende nævnes amtets generelle retningslinier for afgørelser ved ansøgninger om indgreb på ferske enge, men den konkrete afgørelse vil altid bero på de særlige forhold i den givne sag.

På A-målsatte enge vil der ikke kunne gives tilladelse til indgreb, der mindsker naturindholdet, som f.eks. omlæg, gødskning eller sprøjtning. Der kan i de fleste tilfælde heller ikke gives tilladelse til indgreb, der ændrer naturindholdet, som f.eks. etablering af vandhuller. Derimod vil der sædvanligvis kunne opnås tilladelse til indgreb, der sikrer opretholdelse eller genoptagelse af græsning.

Generelt vil der heller ikke på B-målsatte enge kunne gives tilladelse til hyppigere omlæg eller intensivering af gødskning/sprøjtning. Derimod vil der ofte kunne gives tilladelse til etablering af mindre vandhuller, såfremt de tilpasses i landskabet. Indgreb til sikring af græsning kan også tillades.

På isolerede C-målsatte enge kan der, udover de ovenfor nævnte tilladelser, i visse tilfælde opnås tilladelse til at plante løvskov mod etablering af erstatningsnatur.

Maj-Gøgeurt trives på ugødskede, græssede enge med væld. Disse enge er artsrige.

